

ვაინახური მითოლოგიური ძიებანი

გუმაშვილი ზაურ

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

<https://doi.org/10.52340/idw.2021.499>

ეპოსის ვაინახური ვარიანტი წარმოადგენს ნართების ეპოსის ზოგადკავკასიურ ნაწილს. მას გააჩნია უამრავი პარალელები კავკასიის სხვა ხალხების, განსაკუთრებით ადიღეს მითებთან და ლეგენდებთან. ზოგიერთმა ეპიკურმა გმირებმა შეინარჩუნეს ანტიკური შტრიხები, რომლებიც შესაძლებლობას გვაძლევენ მათში დავინახოთ ნახევრად ღმერთები, რომლებიც იყოფა ერთმანეთთან მოპაექრე ორ ფრაგრიად. ერთი მათგანი შედგება მეცხოველე-ნართებისაგან, კალოელი მთიელებისაგან, რომელთაც სათავეში უდგას კალოი-კანთი; ე.ი. „კალოის თემის გმირი“, მეორე ფრაგრია შედგება მებრძოლი ნართებისაგან - ნართ-ორსტხოელებისაგან, რომელსაც ჰყავს მეთაური სოსქა-სოლსა. ისინი ცხოვრობენ მეკობრეობით. ეს პერსონაჟები წარმოადგენენ ანტიკური ღმერთების პერსონიფიკაციას, რომელთა აღრევა მოხდა ჯერ კიდევ უძველეს პერიოდში მეორეხარისხოვან რანგში, ხოლო შემდეგ კი ნახევრად ღმერთებად ჩამოყალიბდნენ.

მებრძოლი ნართ-ორსტხოელები გამუდმებით თავს ესხმიან თავიანთ მეზობელ მთიელებს: მიერეკებიან მათ ფარას, ცდილობენ მათი გოგონების გულის მოგებას. ისინი ბრძოლაში ებმებიან ჭეჭა-ჭუხილის ღმერთთან - სელისთან, იმარჯვებენ მის წინააღმდეგ ბრძოლაში. მაგრამ მიუხედავად ამისა ქისტებმა მაღალი შეფასება მისცეს მათ საბრძოლო შემართებას, ვაჟკაცურ და ქედუხრელ შეუდრეკელობას, რომელიც თვით მათთვის ასეთი მახლობელი თვისებები გახლდათ.

ნართ-კალოელები, რომლებსაც ხელმძღვანელობდა ქისტი „ენკიდუ“ კალოი-კანთი, განდევილი და ასკეტი, მცხოვრები მთებში ადამიანებისაგან შორს თავის ცხვრის ფარასთან ერთად, რომელსაც შეუძლია დიდი ლოდების გადატყორცნა, ერთადერთი რასაც შეუძლია შეაყოვნოს მისი ძლიერება ეს არის ქალი და მასთან სიახლოვე. და მართლაც, ბათაყა შერტაკოს შეგონებით სოსკა-სოლსამ ისარგებლა და მიუგზავნა მას თავისი და. მან შეკრა დაუძლურებული მოწინააღმდეგე და წაიყვანა იგი ბარანტისაკენ. მაგრამ ნართ-კალოის მებრძოლებმა მათ მიუსწრეს და შეძლეს უკუეგდოთ კალოი კანთელები და მათი ცხვრის ფარის ნახევარი უკან დაიბრუნეს. ვინაიდან, მათი ძალები თანაბარი იყო, მათ შეეძლოთ ერთმანეთი დაეზარალებინათ და დიდი ზიანი მიეყენებინათ. ამიტომაც დეელა ღმერთმა მათ შორის გაუშვა ბობოქარი თერგი და დატოვა ისინი სხვადასხვა სანაპიროზე.

ვაინახების მითოლოგია მრავალფეროვანი და მრავალმხრივია. მასში ვხედავთ უძველესი ეპოქის კვალს, რომელიც მიემართება ასწლეულებისა და თუნდაც ათასწლეულების სიღრმეში. მაგრამ თავისუფლად ცხოვრობს იმ მოტივებთან ერთად, რომლებიც ბევრად უფრო ადრეული ხანისაა. ვაინახებმა (ჩეჩნები, ინგუშები, ქისტები) ამ პატარა ეთნოსმა, რომელიც ცხოვრობს ცენტრალურ კავკასიაში და საქართველოში, პანკისის ხეობაში, შეძლეს ისტორიის ქარტეხილებში გამოეტარებინათ და დღემდე მოეტანათ გამომახილი იმ კონტაქტების შესახებ მშვიდობიანი თუ მეომარი ხალხებისა, გამომახილი უძველესი ცივილიზაციისა. რამდენადმე მჭიდრო და ხანგრძლივ ურთიერთდამოკიდებულებას ვაინახების წინაპრებზე ინარჩუნებდნენ დასავლეთ და აღმოსავლეთ ხურიტების სხვადასხვა ტომები და ეს ყველაფერი ასახულია

მითებში, პანთეონში, ლექსიკაში, ასევე, მორფოლოგიის ცალკეულ ელემენტებში. ამ ფაქტებს ვერ გავშიფრავთ მხოლოდ კომერციული კონტაქტებით ან კიდევ, სამხედრო კომპანიებით, როგორც ამას გვთავაზობენ ზოგიერთი არქეოლოგები და ისტორიკოსები. ისინი გულისხმობენ ხანგრძლივ ან გამუდმებულ ურთიერთობებს. ზოგიერთი შეხედულებით, რომელიც გაკეთდა პანთეონის, მითოლოგიის და ლექსიკის მასალებზე დაყრდნობით, რომელიც დაკავშირებული იყო ქისტების ძველ რწმენებთან, საშუალებას გვაძლევს ვივარაუდოთ, რომ ეს უძველესი კულტურები აღმოჩნდნენ რელიგიური კონცეფციების, მითოლოგიის და ენის სუბსტრატები მათი ძველი წინაპრებისა.

ხურიტები, რომელთაც თანამედროვე პერიოდში მიიჩნევენ ერთ-ერთ ყველაზე განვითარებულ უძველეს ხალხებად, ახდენდნენ კულტურული და რელიგიურ გავლენას მთლიან ახლო აღმოსავლეთზე, ანატოლიაზე და კავკასიაზე. ამასთანავე, ისინი არა მარტო გასცემდნენ, არამედ სხვებისგანაც ითვისებდნენ და კვლავ ამ შეთვისებულს ავრცელებდნენ. ამით შეიძლება აიხსნას ქისტების მითოლოგიისა და რელიგიური რწმენების სიღრმისეულ სტრუქტურებში სხვადასხვა უძველესი ხალხების ელემენტების არსებობა.

კავკასიის მთიელთა მითები და ლეგენდები, მათ შორის ვაინახებისაც მოიცავს აგრეთვე, შედარებით გვიანდელ მოტივებსაც - სკვითებისა და თურქ-მონღოლურ მოტივებს. სკვით-მომთაბარეთა გადასვლამ ჩეჩნებისა და ინგუშების რეგიონში (დასახლება გალაშვი, მუჟიჩი, მუშიჩი, დუბაი-იურთი) ვერ შეცვალა მთიელთა ცხოვრების წესი და რიგი. სკვითებმა დატოვეს მხოლოდ რამდენიმე ელემენტი, რომელიც გამოიხატა დაკრძალვის ელემენტების შენახვაში, ზოგიერთ ლეგენდარულ სიუჟეტის და მეთოდის შენახვაში, რომელიც რკინის დამუშავებისას გამოყენებულია. ეს მეთოდები ცნობილი იყო კავკასიაში ჩვ.წ. აღ-მდე I ათასწლეულის დასაწყისის პერიოდიდან, მათი სამხრეთელი მეზობლის ურარტუს გავლენით. ვაინახთა მეტყველებაში სკვითებმა ვერ დატოვეს რაიმენაირი კვალი, თუ არ ჩავთვლით სიტყვა „აშკა“ ე.ი. რკინა, რომელიც დაკავშირებულია ერთ-ერთ ვაინახებთან მეზობლად მცხოვრები სკვითური ტომის სიტყვასთან. ისინი აწარმოებდნენ რკინას „აშკენაზ“. მათი მეზობლობა იყო არც თუ ხანგრძლივი. სხვა სკვითური ტომი, ამიერკავკასიის ხალხთა ისტორიის მონაცემებით ცნობილი, როგორც რკინის გადამუშავების კარგი მცოდნენი. ისინი მას უწოდებდნენ „ბარზელს“.

ვაინახური მითები შემორჩენილია XIX-ის ბოლომდე და XX ს-ის დასაწყისამდე. ეს იყო რწმენა ადამიანებისა იმ განუწყვეტელი კავშირის შესახებ, რომელიც არსებობდა მზის სამყაროსა და იმქვეყნიურ სამყაროს შორის. მე-19 ს-ის ბოლოს მოსავლის ღმერთის ზარზემით აღნიშვნისას ქურუმი ირჩევდა გოგონებს შორის უკეთესს მზის ღმერთის „მალხა აზას“ საცოლეს როლის შესასრულებლად და გზავნიდა მას მთებში, მას აცილებდა საუკეთესო ბიჭი, რომელთან ერთადაც უნდა გაეტარებინა ღამე ტაძარში, რომელიც თხის ღმერთის სახელობაზე იყო აშენებული და ტამიჟ-ერდა ერქვა. იგი მფარველობდა, აგრეთვე, ცხვრის ფარის და მეცხვარეს. ტაძარში შესვლით ისინი კარგავდნენ კავშირს მზის სამყაროსთან. ტაძარს სამყაროში ისინი დროებით „კვდებოდნენ“, იმისათვის, რომ კონტაქტში შესულიყვნენ ამ კვდომარე და შემდეგ მკვდრეთით აღმდგარ ღმერთების საუფლოსთან. „მკვდრეთით აღმდგარნი“ მზის პირველივე სხივზე, ისინი მთებიდან დაბლა დაეშვებოდნენ მათდამი მომლოდინე ხალხთან მატ-სელის ხატთან, სადაც მათ ელოდებოდათ სხვებთან ერთად ქურუმიც. მალხ-აზა უყვებოდა ქურუმს მის მიერ ნანახი სიზმრის შესახებ, რომელმაც მოიტანა წინასწარმეტყველება მთელი ხალხისთვის, რომელსაც ხსნიდა, განმარტავდა ქურუმი. უძველეს პერიოდში ეს ხალხის რჩეულები ასრულებდნენ, როგორც ჩანს, მისიას „წმინდა შეუღლებულებისას“, როგორც შუმერებში, რომლებიც განასახიერებდნენ ბუნებაში ორი საწყისის შეკავშირებას.

პანკისში დასახლებულ ქისტებს ჩრდილო-კავკასიიდან ბევრი რამ თან გადმოჰყვათ და ახალ დასახლებაში ახალ ცხოვრებისეულ მომენტებთან ერთად იქმნებოდა და ვითარდებოდა ქისტური პანთეონი, რომელიც თავის სამყაროში აერთიანებდა ძველთან ერთად ახალ მითოლოგიას. ამ თვალსაზრისითაც მნიშვნელოვან და საინტერესო მასალას გვაწვდის მათე ალბუთაშვილი. იგი მიმოიხილავს ქისტი ხალხის წინაპარს და მოჰყავს ასეთი თქმულება: „თვით ქისტი ხალხი პირველად როგორ გავრცელდა კავკასიონის მთებში, ამაზედ არის ერთი

საუცხოო მოკლე თქმულება, გავრცელებული ხალხში: „ყოფილა მეკობრეთა ერთი ბელადი თერგალი, რომელიც ძალიან აწუხებდა იქაურ მცხოვრებლებს. შეწუხებულ ხალხს ერთხელ გადაუწყვეტია, როგორმე მოეშორებინა მტერი.

თერგალს სცოდნია ერთი თვით ძილი. ხალხმა მოიხელა თერგალი მძინარი, მოკვლა ვერ გაუბედა, მოსისხლეობის შიშით. მძინარე ჩააწვინეს საკაცეში, წამოიღეს დარუბანდისკენ და იქ, კავკასიონის ერთ შევარდნილ ხეობაში დააწვინეს. თან დაუტოვეს ცოტა საგზალი და თავისი იარაღი. გაანებეს იქ თავი.

თერგალის თავის დროზე გამოეღვიმა, ვერ გაარკვია სად იყო. ჭამა პური, ავიდა მაღლა მთაზე, გაიხედ-გამოიხედა, მაგრამ ვერაფერი გაიგო თავისი ბედისა.

თერგალმა ერთ მოხერხებულ ადგილას დაიდო ბინა, ნადირობითა ცხოვრობდა, ცოლიც მალე გაიჩინა. ეყოლა ორი ვაჟიშვილი.

უფროსი ვაჟიშვილი რომ დაიბადა, მას ხელში ხის პატარა ტოტი მისცა და სახელი ამ ტოტისა უწოდა. ხის ტოტი ქისტურად არის „ლა“, აქედან „ლა-ლა“ - „ლალა“ - ინგუში.

მეორე ვაჟი რომ დაიბადა, ყველის ნაჭერი ეკავა, მთლად დათვსა ჰგავდა. სახელად ზოგმა ყველის ნაჭერი უწოდა, ზოგმა - დათვის. ქისტურად ყველი არის „ნეხჩ“, აქედან „ნოხჩ“. დათვი ქისტურად „ჩა“, აქედან - „ჩაჩანი“.

ამ ორი ძმისგან წარმოიშვა კავკასიის მთის ხალხი: ჩაჩანი-ნოხჩი, ლალა-ინგუში.

თერგალი სიბერის დროს თერგის წყალში დაიხრჩო და წყალს სახელი უწოდეს „თერგი“.

გამრავლდა ხალხი, აქეთ-იქით გაიწ-გამოიწია, ზოგი დაბლა, ველად ჩამოვიდა, ზოგან ადგილმა მიიღო ხალხის სახელი, ზოგმა ხალხმა კი ადგილის სახელი“.

ცხადია, ეს გადმონაცემი თქმულებაა და შესაძლებელია მას რეალობასთან არაფერი ჰქონდეს საერთო, რადგან ტერმინ „ლალა“ და „ჩაჩანის“ ან „ნოხჩის“ მსგავსი განმარტება არასერიოზულია. რაც შეეხება თერგალს, პროფ. გ. ჩიქოვანის აზრით: „თერგალი წარმართულ სალოცავად ჩანს. მისი ფუნქციების დაწვრილებით შესწავლა მომავლის საქმეა. ჯერჯერობით იმას აღვნიშნავთ, რომ მისი სახელი საკმაო მსგავსებას ამჟღავნებს შორეულ წარსულში ფიქსირებულ ონომასტიკასა და ჰიდრონიმებთან“. აქ ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ქართველთა ეთნარქის თარგამოსის და მდ. თერგის სახელები. თერგვაულ-თერგაულ-თერგ-თარგამოს. შესაძლებელია ეტიმოლოგიურმა ძიებამ ამ სამი სახელის საერთო ძირითადი მიმდინარეობა დაადასტუროს“. [5:301]

საინტერესოა მ. ალბუთაშვილის მიერ 1910 წელს პანკისის ხეობაში ჩაწერილი ლეგენდა ქრისტეს შესახებ, სადაც აღწერილია ამირანის თქმულებაში მოხსენიებული ტოპონიმი-სპეროზა.

თქმულება ასეთია: „პანკისის ხეობის სათავეში, სადაც მისწყდება საურმე და დაიწყება საცალფეხო გზა, სადაც ორი მდინარე-წიფლოვანის ხევი და მახვალი ერთმანეთს შეაწყდება და გამოსწევს კახეთისაკენ მდინარე ალაზნად წოდებული, სწორედ იმ ადგილას, პირდაპირ აღმართულია ერთი უზარმაზარი, სხლარტი და მაღალი კი არა, უფრო განზე გაწეულ-გაბებლილი, ქანჩახ-ქარაფებიანი მთა, რომელსაც ხალხი სპეროზას ეძახის. მდინარე ალაზნის მარჯვენა მხრით სპეროზას ქვემოდან შესცქერის ერთი მთა, რომლის წვერზე მოსჩანს რაღაც ძველი ნანგრევები და ამ ნანგრევებს ხალხი „სპეროზას წმ. გიორგის“ სახელით იხსენიებს.

აქ სალოცავად დადიან 10 გიორგობისთვის უფრო კახეთიდან, თვით იქ, ადგილობრივ, ასვლა მონადირეს გარდა სხვა კაცთაგან ძნელია, გზა მდინარე ალაზნის მარცხნივ შეუდის და ამავე მხარეს სალოცავს პირდაპირ ტყიანს პატარა გორაზე სასანთლეა გაკეთებული და მლოცავი იქა დგება ღამის სათავედ.

ვიდრე მლოცავი ამ ადგილს მიაღწევს, ერთი კარგა მაღალი და ტყიანი მთა უნდა გადაიაროს. გზა მიდის იმისთანა ფერდობზე, ლილასავით ლურჯ სალ კლდე ტინზე, რომ რაც უნდა შეჩვეული თვალი შეხვდეს, მაინც შეეშინდება. ერთი უცბად რომ ცხენს ან კაცს ფეხი წაუფორთხილდეს, ოცი საჟენის სიმაღლიდან ისე დაეცემა ძირს მდინარე ალაზნის რიყეზე, რომ გზად ვერ მოხვდეს. აი, ამ გზაზე, ამ სალ-კლდე ტინზე ერთ ადგილას ამოჭრილია ვერშოკნახევარი სიგრძე და ვერშოკის სიგანე, რაშიც, მართლა, ჯორის ერთი ფეხი ჩაეტევა.

ამაზე არსებობს ხალხში შემდეგი ლეგენდა: იესო ქრისტე რომ ქვეყნად დაიარებოდა,

სხვათა შორის, იმოგზაურა იმ მთებშიც, რომელზეც ჩვენ გვაქვს ლაპარაკი. იქიდან რომ მოდიოდა, ჯორზე იჯდა და ჩონგურს უკრავდა. გზაში აუჩნდა ეშმაკი და ჩამოევიდა. მაგ დასაკრავის სახელი უნდა მასწავლოო, ქრისტე ყურსაც არ უგდებდა ეშმაკს და ჩონგურის დაკვრას განაგრძობდა. ეშმაკმა რომ თხოვნით ვერაფერი გააწყო, ისევ თავის ხერხს მიმართა: ქრისტეს გზა მოუჭრა, წინ ჩაუსაფრდა და ჯორი დაუფრთხო. ქრისტემ თავის ჯორს შესძახა: „დაიცა წყეულო, ჩონგური არ გამატეხინო“.

ამნაირად, ეშმაკმა თავის მიზანს მიაღწია და ის ნაფეხურებიც მაშინ დააჩნდა იქ, კლდესა, რომელსაც ხალხი დღეს „ჯორის ნაფეხურს“ ეძახის.

მართლაც, ხალხი რაღაც სასოებით უყურებს ამ ამოჩვეულებს. საზოგადოდ ეგრე მგზავრი ფეხს არასოდეს არ ადგამს ამ ადგილას, ხოლო სალოცავად მიმავალი კახეთის ხალხი რომ გაივლის, თვითოეული მათგანი აავსებს ამ ამოჭრილს ტინს ღვინით, დაილოცება, დაეწაფება და მოსწრუტავს. მერე ისევ აავსებს ზედ ერთ შოთ პურს დაადევს და ისე წავა“ [1:15].

ამირანის მიჯაჭვის ადგილას - სპეროზას შესახებ ნარკვევში კი ვკითხულობთ: „ხალხში დღესაც დარჩენილია თქმულება, მითომ ამ მთებში იყო დაბმული და დამწყვდეული გმირი ამირანი და ისა ქუხდეს ხანდახან ალბათ იმავე თქმულების მიზეზით - მთის წინიდან შუბლში ერთი გამოწეული რუივთ სერი ჩამოსდის და ამ სერს ხალხი ამირანის კუქს ეძახის [1:16].

ამას გარდა, აშკარა გახდა პანკისის ხეობის ქისტებში ორი რელიგიის, ისლამისა და ქრისტიანობის დაპირისპირება. დღისში ისლამმა იძალა და მოსახლეობის აბსოლიტური უმრავლესობა ამრელიგიის მიმდევარი იყო, თუმცა, ქრისტიანულ დღესასწაულებშიც აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ, ხოლო ჯოყოლოსა და ომალოს მაცხოვრებლები ქრისტიანული სარწმუნეობის მიმდევრები იყვნენ. ამასთანავე, აღსანიშნავია, ის ფაქტიც, რომ პანკისში დასახლებისას ჯოყოლოელები ქრისტიანები არ იყვნენ და არც ისლამს აღიარებენ. მათი გაქრისტიანების ამბავს დაწვრილებით გადმოგვცემს მათე ალბუთაშვილი, რომელიც 1863 წელს იანვარში დაიბადა, ხოლო 1866 წელს ჯოყოლოელები ქრისტიანულად მონათლეს. იგი ასე აღწერს ამ პროცესს: „რომელიმე მონათლულისათვის რომ გეკითხა დანათვლის ამბავი, გეტყობდა: „რა დაგვანათლეს - სტრაჟნიკებით ძალად დაგვაქუჩეს, ჩაგვწერეს დავთარში. მდინარე ალაზანზე დააგუბეს წყალი, მიგვრეკეს, დაგვატიტვლეს კაცი, ქალი, ნიფხვების ამარად, ჩაგვყარეს წყალში, კარგა დაგვწუწეს დასიცხული კამეჩბივით, ამოგვრეკეს თითოობით, შუბლზე რაღაც ზეთი წაგვისვეს და თან გვეუბნებოდნენ: - შენ პეტრე გქვიან, შენ - ივანე, პავლე, მიხა და სხვა. დანათლულები ხართ, წადით ახლა, იარეთ ეკლესიაში, პირჯვარი დაიწერეთ, მარხვა შეინახეთ, ილოცეთ, როგორც მღვდელმა დაგარიგათ, ეზიარებით და სცხონდებით“.

სხვა გეტყობდათ: „ხელებზე წყალი დაგვასხეს, დაგვაბანინეს და გვითხრეს - წადით მონათლულები ხართო. ქვას რომ წყალი გადაავლო, ქვა დარჩენა, განა აგური გახდებო“ . „ეს მართლაც ასე იყო - აგრძელებს მათე ალბუთაშვილი - არა სტყუოდნენ. მაშინ ტყეში გაქცეული, დამალული ბევრი დარჩა ფორმალურად მოუნათლავი, ხოლო დავთარში ჩაწერილი იყო და მონათლულს ეძახდნენ.

არც ერთმა - დიდმა თუ პატარამ, პირჯვრის წერა, ზიარება რა იყო, არ იცოდა. ეკლესიაში რომ ქუდი შეგეგდო, გამოსატანად იქ არ შევიდოდა, მღვდელს კი ეწერა დავთარში აღნიშვნით: „თქვა აღსარება და ეზიარაო“.

ეს გახლდათ პანკისში ახლად ნაქადაგები სარწმუნოება ქრისტესი ახლად ნათელღებული ქისტების მიმართ“.

პანკისის ხეობაში ამ ორი რელიგიის პაექრობაში იქმნებოდა რელიგიური თქმულებები და ლეგენდები, რომლებშიც ნათლად იკვეთება ამ რელიგიათა პაექრობა. ამ ფაქტის ილუსტრაციისათვის იგივე ავტორის მიერ ჩაწერილ ერთ ლეგენდას მოვიყვანთ: „რჯულის გულისთვის ქისტ კაცს ფიცი ცოდვად, დანაშაულად მიაჩნია - თითონ მახმადმა ეგრე სთქვაო - ამიტომ ამ ლეგენდარულს ეპიზოდებს ფიცით უმტკიცებენ და აჯერებენ მსმენელებს.

ისინი ასე ამბობენ: ქრისტე და მაჰმადი ძმები იყვნენ მხოლოდ მამით, დედით თავთავადნი; ქრისტე აბრაამის ცოლის - სარას - მხრით, ხოლო მაჰმადი აბრაამის ხასის - აგარის - და მისი შვილის იზმაილის მხრით.

ქრისტე იყო ბოლოდამ მეორე წინასწარმეტყველი, მან ვერ დასდო წესიერი რჯული და მოკლეს, მაჰმადი იყო ბოლოდან პირველი და უკანასკნელი წინასწარმეტყველი (ფეიხანარ), თავი და ბოლო ნამდვილი რჯული და ზეცად ამაღლდა ცოცხალი.

მაჰმადმა უთხრა ღმერთს: მთლად მოვსპოთ ქრისტიანო! ღმერთმა უპასუხა: ქრისტიანი რომ მოვსპო, ჯოჯოხეთი ცარიელი დარჩება და ეშმაკები აჯანყდებიანო!

მაჰმადიანების სამოხეს შვიდი ბრწყინვალე მზე ანათებს, სამი შუაში და ოთხი კუთხეებში, ქრისტიანებისას - ერთი ბუნდი მთვარე. ქრისტიანებს მიტომ აქვთ სანთელი მოგონილი.

ქრისტიანი რომ ლოცულობს, სულ იმას ამბობს, ცოდვილი ვარო და ჯოჯოხეთი იმიტომ არის საკუთრივ იმათთვის გაჩენილი.

მაჰმადს უთქვამს - რასაც ერთი კარგა აკიდებული ვირი ნახევარი დღის მანძილს გაივლის, იმდენი თუ ქრისტიანის სოფელზე გასავლელი გზა გაქვთ, მარხვას ნუ შეინახავთ, არა უშავს.

ვითომ ქრისტიანებმა არ იციან მარხულობა, რადგანაც ლობიოთი და ზეთით, კარტოფილით ძღვებიან.

მაჰმადმა დილით გაიარა ქალაქის ბაზარზე. ხალხი ჩაის სვამს, მშვიდად მუსაიფობს, ზოგი ტკბილი საღმით, პირზე კოცნით ერთმანეთს ეშვებოდნენ. მაჰმადმა სთქვა - ჩაი ჩემი რჯულის კაცისთვის დამილოცნია, ალალი იქნასო.

სადილობისას გამოიარა და ნახა - ხალხი ჩხუბით, ლანძღვა-გინებით, მუშტით, ჯოხით და ხანჯლებითაც კი ერთმანეთს ეტანებიან, ზოგი თავგატეხილი სისხლში ბანაობს. მაშინ მაჰმადმა სთქვა - ღვინო ჩემი რჯულის კაცისთვის დამიწყევლია - არამი იქნასო.

მაჰმადის დედის სახლის დერეფანზე, უცბად, შემთხვევით, მელოგინე დედაკაცმა გაირბინა - ზოგის თქმით, შვიდი წლის გაუბანელმა.

მაჰმადის დედა წამოხტა მაშინვე, ხელი მოავლო ასტამს, ცოცხს და იმ დედაკაცის ნაფეხურიდამ მიწა აფხიკა, ცოცხით ასტამზე მოაქუჩა და გაიტანა გარეთ ეზოში გადასაყრელად.

ეზოში ხალხმა მიამახა - არ ქნა, შენი ჭირიმე, მე ნუ დამაყრიო, შეეხვეწა. იქიდან წაიღო წყალში გადასაყრელად.

წყალმა შემოიძახა გაჯავრებულმა: შენი შვილის გულისთვის მე არ დამაყარო. იქიდან გააქცია და კლდეში გადაუძახა. იქაწოლილა ღორი, რომელსაც ზედ დაჰყრია ის მურდალი მიწა. იმის სიმძიმით ეხლა ღორი მუდამ ჭყმუტუნებს და ღრუცუნებს. იმ მიწის სიმურღლით ბალანი წელიდან მთლად გასცივდა და თეთრი ბალანი მოუვიდა. რომ ვიცოდეთო იციან, რომელ გვერდზე დაეყარა ის მურდალი მიწა, მეორე გვერდი გვეჭმებოდა და კიდევ ვჰამდითო“.

ძალზე საყურადღებოა ქისტური ლეგენდა ვაინახების წარმოშობის შესახებ, რომელიც მსგავსია თურგალის შესახებ არსებული ლეგენდისა, მაგრამ ამ ლეგენდას საქართველოსთან ურთიერთობაში მოხდა განვითარება.

ცხოვრობდა კაცი, რომელსაც სახელად თურფალი (ქისტ-გმირი) ერქვა. გადმოცემის თანახმად იგი არაბეთიდან იყო. ყურეშიტების (მოციქულ მუჰამედის პირდაპირი შთამომავლები) გვარისა იყო ამაყი და ხალხს ჩაგრავდა. ყურეშიტების გვარის ხალხმა იგი მძინარე აიყვანეს გემზე, ჩვენს მხარეში ჩამოიყვანეს და აქ დატოვეს. თურფალი თანდათანობით ღრმად შევიდა მთებში და მიაღწია ჩრდილო-კავკასიაში ქისტების ქვეყანას, სადაც იმ პერიოდისათვის არც მხეცი, არც ფრინველი არავინ ცხოვრობდა ამ ველურ მთებში. აქ იგი დასახლდა გამოქვაბულში, მოაშენა საქონელი, ცხვარი და დაიწყო ცხოვრება. დილით, როცა გარეკავდა საქონელს, გამოქვაბულის შესასვლელს კეტავდა უზარმაზარი ლოდით.

ამ ადგილებში ნადირობისას, სრულიად შემთხვევით ამ გამოქვაბულს მიადგა ქართველი თავადი თავისი ამალით. დაინახეს, რა გამოქვაბული და ვეებერთელა წინალობა შესასვლელში, - ქართველებმა თქვეს: „ჩვენ ვერ შევძლებთ ვებრძოლოთ ადამიანს, რომელსაც ასეთი ლოდების აწევა შეუძლია“ და დაბრუნდნენ სახლში. აქ მათ შეარჩიეს ლამაზი მონა ქალი და გაგზავნეს დევგმირთან. მან მიიღო სტუმარი როგორც წესად იყო და ყოველ ღამე ცხვარს კლავდა მისთვის. ასე გავიდა სამი ღამე და დევგმირმა დაუწყო გამოკითხვა ქალს: „მითხარი ვინ ხარ და სადაური?“ „მე ბევრი გამიგონია შენს შესახებ, შემოყვარდი და მოვედი შენთან საცხოვრებლად“,

უპასუხა ქალმა. „მე არ მიყვარხარ და შენთან ცხოვრებაც მიჭირს“ თქვა დევგმირმა და დააბრუნა უკან. მას შემდეგ დამკვიდრებულა ჩვეულებად და ტრადიციად: სამი დღის შემდეგ სტუმარი კარგავს სტუმრის უფლებას.

მაშინ ქართველებმა მიუგზავნეს დევგმირს სხვა ქალიშვილი, არა მონა, მაგრამ არც თავადური წარმოშობისა. დევგმირი მასაც ისევე მოექცა, როგორც პირველს. ბოლოს, ქართველმა თავადმა მასთან გაგზავნა თავისი ასული. თავადის ასული მაშინვე ითავსა დევგმირმა და სამი ღამის გასვლის შემდეგ დაიწყო მასთან ცხოვრება, როგორც ცოლთან. მაშინ ქართველებმა მოილაპარაკეს ქალიშვილთან, რათა მას ქმრისათვის დაეღვეინებინა სამილე სასმელი. იგი შეკრეს და მთელი თავისი ჯოგით წაიყვანეს საქართველოში. აქ შეიკრიბნენ თავადები სათათბიროდ. ერთნი სთავაზობდნენ დაეხვრიტათ თოფით, მეორენი - ჩემწყვდიათ კასრში და ჩაეგდოთ წყალში, მაგრამ ქალიშვილმა მამას შეუთვალა: „ტანით ხარივით ხარ - ჭკუით კი ხბოზე სულელი. მე ორსულად ვარ, კარგია თუ გოგონა დამებადა, მაგრამ თუ ბიჭი დაიბადა, მე მას ვერ გავეუძლავებდი. მამის სიკვდილს ის გულთან ახლოს მიიტანს და შურს იძიებს მამის სისხლისათვის“.

მამა და მთელი თავადობა იძულებული გახდნენ დათანხმებოდნენ ამ მოსაზრებას, ქალიშვილს გამოუყვეს ქონების ნაწილი, რომელიც წესით ეკუთვნოდა და კვლავ დაასახლეს დევგმირი ცოლთან ერთად ძველ ადგილას. აქ გაუჩინა მას ბიჭი, რომელსაც ხელში ფოთოლი ეჭირა და უწოდეს მას ფოთოლი (და-ქისტურად), რომელსაც შემდგომში ღალღა ეწოდა და აქედან უწოდეს ინგუშებს ღალღაი. მეორე ბიჭი დაიბადა ყველით (ნეხჩ) ხელში. უწოდეს მას ნოხჩუო (ე.ი. ჩეჩენი) [6,200-219].

ცხადია, ვაინახების წარმოშობის საკითხის მხოლოდ თქმულებებზე და ლეგენდებზე ან ფოლკლორულ სხვა წყაროებზე დაყრდნობით გადაწყვეტა და დასკვნების გაკეთება მართებული არ იქნებოდა. მაგრამ ერთი რამ აშკარაა: „ჩეჩნები და მათი ყველაზე ახლო მონათესავე ხალხი - ინგუშები კავკასიის უძველეს ავტოქტონურ მოსახლეობას მიეკუთვნებიან“ [7,12].

საინტერესოა ვაინახთა ისტორიის და კულტურული მემკვიდრეების ერთ-ერთი დიდი მკვლევარის ა.ხ. ტანკიევის მოსაზრება, რომელიც ამბობს, რომ მთელი ეს მემკვიდრეობა „სულიერი კომპლექსია“. „თუ კი შესაძლებელი იქნებოდა სიტყვის სიტყვასთან, იდეის იდეასთან, ჩვეულების ჩვეულებასთან, ადათის ადათთან, ტრადიციის ტრადიციასთან შეერთება, შეკრება და მათგან სანახავი კომპლექსის აშენება, ქვეყანა ისევე იქნებოდა გაკვირვებული, აღფრთოვანებული და მოხიბლული, როგორც გაკვირვებული, აღფრთოვანებული და მოხიბლული ჩვენი წინაპრების მიერ შექმნილი ქვის კომპლექსით“ [8,3].

ამ მკვლევარის აზრს აგრძელებს და ავითარებს მექა ხანგოშვილი, როცა ამბობს, რომ „გარეშე მტერთა თავდასხმებისაგან გარიდებული ვაინახთა წინაპრები გამაგრდნენ მიუვალ მთებში, მთების სწრაფ მდინარეთა ხეობებში, უღრანი ტყეებითა და სალი კლდეებით გარშემორტყმულ ტაფობებში და შექმნეს ორიგინალური მატერიალური და სულიერი კულტურა. ჩეჩნეთ-ინგუშეთში მთიანეთში შემორჩენილ არქიტექტურულ ძეგლებს განცვიფრებაში მოჰყავს მხილველი და ამ გრადნიოზული კომპლექსის ბინადართა მიერ შექმნილი ლეგენდების, მითებისა და სიმღერების მოსმენით მოხიბლული რჩება.“

გადმოვიწვლოთ კავკასიის სამხრეთ კალთებზე, ვაინახების მოსაზღვრე საქართველოს მთიანეთში და ასევე განცვიფრებული შევეყრებით ყოველ გორაზე, მიუვალ სალ კლდეებზე აღმართული ტაძრებსა და ციხე-სიმაგრეებს და თავისდაუნებურად ერთმანეთს ვადარებთ ამ ორი მოძმე ხალხის არქიტექტურულ ნამუშევრებს და უთუოდ ბევრ საერთოს ვპოულობთ, რაც ბუნებრივი და კანონზომიერია.

... არსებულ ლიტერატურულ წყაროებზე, საარქივო მასალებზე, ფოლკლორულ მონაცემებზე დაყრდნობით შეიძლება წარმოვიდგინოთ, თუ როგორ აშენებდნენ საბრძოლო კომპლექსებს ვაინახები. კომპლექსებს აშენებდნენ ქვის ოსტატები, რომლებიც ეკუთვნოდნენ მშენებელ-არქიტექტორთა გამოკვეთილ გვარს. შესაძლოა წარმოადგენდნენ თავისებურ კასტას.

დამკვეთი კომპლექსის მშენებლობისათვის იხდიდა გარკვეულ საზღაურს და ოსტატების კვებაც მას ეკისრებოდა, აგრეთვე, სამშენებლო მასალით უზრუნველყოფაც. მშენებლობა ერთ

წელიწადში უნდა დასრულებულიყო, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი რჩებოდა იმ სახით, რა დონეზეც წელიწადი შესრულდებოდა. ფოლკლორი არ ხნის ამ მკაცრი წესის მიზეზს.

საბრძოლო კოშკის მშენებლობის ადგილის შერჩევა ყველაზე საპატიო საქმე იყო (თავდაცვა, ადგილმდებარეობის მეთვალყურეობა, ლანდშაფტთან ჰარმონიულობა და სხვა) მოითხოვდა პროფესიულ გამოცდილებას და ოსტატებიც დიდ სამუშაოს ატარებდნენ საამისოდ: სამი დღის განმავლობაში საბრძოლო კოშკის ბუნებრივ საძირკველზე (კლდიან ქანზე) ყოველ დილით ასხავდნენ რძეს და თუ მეოთხე დღეს რძე შეწოვილი არ იყო ქანში, ადგილი ითვლებოდა საიმედოდ და იწყებდნენ მშენებლობას.

დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სამშენებლო ქვის შერჩევას: ყურადღება ექცეოდა არა მარტო სიმტკიცეს, სიმსუბუქეს, არამედ გარეგნობას, ფერს. ესთეტიკის თვალსაზრისით განსაკუთრებით ფადაბოდა ლურჯი ფერის ქვა, რომელიც გარემოს ეხამებოდა და ამავე დროს, მას ენიჭებოდა მითოლოგიური თვისება ბავშვის შობისა. ამ მხრივ საინტერესოა მითი იმის შესახებ, თუ როგორ დაიბადა ვაინახების მითოლოგიური გმირი სოლსა სესქას ძე. „ერთი ქალიშვილი ძროხას წველიდა; იმ ადგილთან ახლოს, იყო ლურჯი ქვა. ერთი ახალგაზრდა ვაჟი, რომელსაც უყვარდა ეს ქალიშვილი, დაჯდა ამ ქვაზე და უყურებდა რა მას, ადევნო, რის გამოც მასში რაღაც მოხდა და ამისგან ქვაში განვითარდა ჩანასახი სოლსა სესქას ძისა. ამის შესახებ გაიგო წმინდა ქალმა სეთა სიელამ. ასული წავიდა, გატეხა ქვა და გამოიყვანა იქიდან სოლსა სესქას ძე.

ვაინახურ მითოლოგიაში სოლსა სესქას ძე ნართ-ერსთხოელი, ხალხის კეთილდღეობისათვის მებრძოლი ეროვნული გმირი, როგორც ფიზიკური სიძლიერით, ისე რაინდული კოდექსით ძალზე ენათესავება ქართულ ხალხურ ამირანს. ორივე გმირის წარმოშობაში ღვთიური ელემენტი არსებობს (ამირანი ქალღმერთი დალისა და მონადირის შვილია, სოლსა სესქას ძეც არაბუნებრივად, ადამიანის ზემდგომი ძალით ჩაისახა და ღმერთის ასულმა გაზარდა), მათი დაბადებაც მსგავსია: ამირანი დედის მუცლიდან ქირურგიული ჩარევით გამოიყვანა მონადირე სულკალმახმა და სოლსა სესქას ძეც სიელთას ქალიშვილმა სეთამ გამოიყვანა ქვიდან, მისი გატეხვით. მათი მოღვაწეობის დასასრულშიც ღვთის ხელი ურევია. ამირანი კავკასიის ქედზე ქრისტე-ღმერთის ბრძანებით მიაჯაჭვეს და მის წინააღმდეგ ამხედრებისათვის სასტიკად იწამება: არწივი გულმკერდს გადაუხსნის ბრჭყალებითა და გულღვიძლს უკორტნის. ასევე, ღმერთ დეელას რჩეული აულის დარბევისათვის დაისაჯა სოლსა სესქას ძეც, რომელმაც პროტესტის ნიშნად გამდნარი სპილენძი დალია და წამებით მოკვდა.

თუმცა, უნდა შევნიშნოთ, რომ იდეურ ნათესავად ქართველ ამირანს უფრო ვაინახთა ფჰარმართი¹ ერგება, რადგან ისიც ამირანივით კავკასიის ქედზე, ბაშლამის² წვერზე მიაჯაჭვა ღმერთმა სიელამ, ადამიანებისათვის ცეცხლის გატაცების გამო და ფრინველთა მეფე იდა ფოლადის ნისკარტს ქვაზე ილესავს და ღვიძლს უკორტნის ფჰარმართს მუდამდღე [9,21].

აღსანიშნავია, რომ შუა საუკუნეებში საქართველოდან და საბერძნეთიდან ვაინახებში ვრცელდებოდა ქრისტიანული სარწმუნოება, რომელიც, როგორც რელიგიური ხასიათის ძეგლებზე დაკვირვება გვიჩვენებს, საკმაოდ ნაყოფიერ ადგილს პოულობს ვაინახებში. ქართველი მისიონერები ჩრდილო კავკასიაში თავიანთ მოღვაწეობაში არ კმაყოფილდებოდნენ მხოლოდ ქრისტიანობის ზეპირი ქადაგებით, სახარებისა და სხვა საეკლესიო წიგნების გავრცელებით, რადგან ვაინახებს იმ პერიოდისათვის არ გააჩნდათ საკუთარი დამწერლობა (სავარაუდოდ, ამ დაბრკოლების დაძლევისათვის ქართველებმა საჭიროდ მიიჩნიეს მეზობელი მონათესავე ხალხში თავიანთი ანბანი გამოეყენებინათ. ასეთი მოსაზრება საკმაოდ აქტუალური ხდება თანამედროვე მეცნიერებაში). არამედ აგებდნენ ეკლესიებს, სალოცავებს, მოთმინებითა და დიდი ძალისხმევით ხდებოდა ქრისტეს მოძღვრებაზე მთიელთა მოქცევა, თუმცა, ამ პროცესს აძნელებდა ის გარემოება, რომ კავკასიის ქედის გავლით სამხრეთიდან გზას იკვლევდა მუსულმანური სარწმუნოება.

¹ფჰარმართი - მითოლოგიური გმირი

²ბაშლამი - თოვლიანი მწვერვალი

ამ პროცესების პარალელურად ხდებოდა ვაინახური საგმირო ეპოსის განვითარება-გადლიერება, რაც გამოიხატება იმაში, რომ ისტორიული მოვლენებისა და ისტორიული პირების მოქმედებათა ასახვა ხდება მხატვრულ ფორმაში და მისი განსაკუთრებულობა გამოიხატება ფაქტებისა და მოვლენების რეალობაში წარმოსახვით. „იდოლი“ არ ტოვებს ეჭვის ნატამალსაც, რომ მათში ასახული მოქმედი გმირები და მოვლენები რეალურად არსებობდნენ წარსულში. „იდოლის“ შემოქმედი მთელ თავის ოსტატობას, ძალას და ენერგიას მიმართავს იქითკენ, რათა მსმენელი დაარწმუნოს, რომ მისი მონათხრობი სინამდვილეს შეეფერება“ [9:31].

ასეთი, ისტორიულ პირთა ცხოვრებასა და გმირობაზე დაფუძნებული ლეგენდების თვალსაჩინო მაგალითია შამილის ერთ-ერთ უძლიერეს ნაიბზე, ბაისუნგურ ბენოელზე არსებული ლეგენდა, რომელიც შემდეგს მოგვითხრობს: „როგორღაც, შამილის დროს ორი საჯარისო შენაერთი შეხვდა ერთმანეთს: მეფის რუსეთისა და შამილის რუსთა რიგებიდან გამოემართა ერთი გაბედული კაზაკი, რომელიც ჩეჩნებში ცნობილი იყო, როგორც საუკეთესო მებრძოლი. მან ჩეჩნურად მიმართა მთიელებს, რათა მათ შორის ყველაზე ძლიერი გამოჩენილიყო მასთან საბრძოლველად. ეს ტრადიცია იმ პერიოდისათვის საკმაოდ პოპულარული იყო და ვაჟკაცობის საუკეთესო გამოვლინებად ითვლებოდა. ჩეჩენთა რიგებიდან ეს გამოწვევა მაშინვე ბაისუნგურ ბენოელმა მიიღო (ბენოინ ბაისხარ). იგი იყო ცალთვალა, ცალფეხა და ცალხელა. ცხენზე თოკით დამაგრებული ორივემ ხმალი იმიშვლა და ცხენებით ერთმანეთისაკენ გამოექანენ. მიახლოვებისას ორივემ ერთდროულად მოიქნია ხმალი. კაზაკის ცხენი ადგილზე გაშეშდა და მისი მხედარიც ადგილზევე დარჩა, თითქოს არაფერი მომხდარიყო. ბაისუნგური კი უკან დაბრუნდა. შამილმა ნაიბის მკერდზე შენიშნა საკმაოდ დიდი ჭრილობა, საიდანაც სისხლი მოჩქეფდა.

იმამმა წამოიძახა:

-ბაისუნგურ! შენ ყველა გიცნობს, როგორც დაუმარცხებელ და სახელგანთქმულ მებრძოლს. როგორ შეგეძლო სირცხვილი გეჭმია შენთვისაც და ყველა ჩვენგანისთვისაც, აბა უყურე კაზაკი ცხენზე ზის, შენ კი ასეთი ჭრილობით დაგვიბრუნდი.

-მოიცადე ცოტა ხნით, იმამო, - უპასუხა ბაისუნგურმა - კაზაკის ცხენი ჯერ ადგილიდან არ დაძრულა.

კაზაკთან დაბრუნებული ნაიბი მიუახლოვდა მის ცხენს, რომელიც ადგილიდან დაიძრა და რამდენიმე ნაბიჯით გაეცალა მას. მხედარს თავი მხრებიდან ჩამოუვარდა ...

შესაძლოა დღევანდელი გადასახედიდან დაუჯერებლად ან გადაჭარბებულად მოგვეჩვენოს ხალხში დღემდე შემონახული ამბავი „რუსთა რისხვის“ ბაისუნგურის შესახებ, მაგრამ ამ პიროვნების ცხოვრების წესი, მისი წარმოუდგენლად დიდი ავტორიტეტი მოსახლეობაში, მის მიერ განვლილი ცხოვრებისეული გზა, რომელიც ნაიარევებით, ჭრილობებითა და სხეულის ნაწილების დაკარგვით იყო აღსავსე, ალბათ ქმნიდა იმის შესაძლებლობას, რომ მის ბევრ ქმედებაში ადამიანებს რაღაც ღვთიური, ზებუნებრივი ძალა დაენახათ. ერთი რამ ცხადია, რომ ადამიანებისათვის იგი იყო თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის სიმბოლო, ცოცხალი მაგალითი იმისა, რომ ამ პიროვნებაში მტერმა ვერ ჩაკლა ბრძოლის ჟინი, რადგანაც მთელი მისი არსება ამ ჟინით იყო აღსავსე. სწორედ ამიტომაცაა, რომ მისი პიროვნებისათვის უცხო იყო შიშის გრძნობა. თავისი ბუნებით მას ვაჟას ლიტერატურულ გმირებს შევადარებდი, თუმცა, როგორც ისტორიული, რეალური პიროვნება, მიმაჩნია, რომ იგი მათზეც მაღლა დგას“ [10:42-44].

ლიტერატურა:

1. მ. ალბუთაშვილი - „პანკისის ხეობა“ - თბილისი 2005 წელი
2. ვახუშტი ბატონიშვილი - ქართლის ცხოვრება, ტ IV, თბ. 1979
3. Пицхелаური К. Дедабришвили Ш, - Работы кахетинской археологической экспедиции в зоне строительство верхне-алазанской оросительной системы (1965-1969) ТКАЭ, I, Тб. 1969.
4. Ахриев Ч. Ингушские праздники, ССКГ, Вып.5, Тифлис, 1871
5. ქართული ხალხური პოეზია, ტ. I, თბ. 1972, გვ. 301

6. Яковлев Н. – Ингуши Популярный очерк, Государственное издательство, москва-ленинград 1925
7. ჩენური ფოლკლორი. „კავკასიური სახლი“ თბ. 1996 წ.
8. Танкиев А. Х. Духовные башни Ингушского народа, Саратов 1997 г.
9. მ. ხანგოშვილი - ვაინახური საგმირო ეპოსი, თბ. 2006 წ.
10. ზ. გუმაშვილი - ბაისუნგურ ბენოელის ვინაობისთვის, თბ. 2009 წ.

Vainakh mythological searches

Gumashvili Zaur

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Abstract

The goal of studies to represent mythological picture of Kist ethnicity that goes back to ancient times. Diversity of the Vainakh people mythology worth attention.

In the study there is shown that Vainakh Version of epos appears to be the part of General Caucasian Narts epos that have parallels with other Caucasus people too.

Some of epic heroes preserved their ancient characteristic that gives us opportunity to see half-gods in them. Beside this the epos helps us to make clear picture of Vainakh divers mythology as well as the traces of ancient civilization.

საკვანძო სიტყვები: ეპოსი, ვაინახური, ნართები, ღმერთები, კავკასია

Keywords: Epos, Vainakh, Narts, Gods, Caucasus